

LA CONSTRUCCIÓ DE LES ESCOLES «TERESA MANERO». UNA VERSIÓ

Fins el curs 1957-58 els nens i nenes d'Altafulla no van tenir una escola, amb dues aules destinades, únicament i expressament, per a llur aprenentatge.

La idea venia de lluny. Pel que hem trobat i consultat fins avui¹, ja a finals de gener del 1935 s'inicià expedient per tal de construir les escoles; i, en acabar el primer trimestre, l'Estat tenia a la seva disposició el solar on bastir-hi les escoles. Aquest terreny, l'havia donat n'Erasme Imbert i de Nadal, propietari de la finca del Clos; el solar estava situat a l'extrem dret superior de l'exterior de la finca i ocupava, en la seva major part, una vella era per a batre; encara avui romanen als seus voltants un seguit de pallisses.

No hem pogut aclarir quin Ajuntament va tenir la iniciativa de construir les escoles, si el de la majoria d'Esquerra Republicana de Catalunya (E.R.C.), elegit el gener del 1934, o el del Bienni Negre a Catalunya (octubre 34-febrer 36), format únicament per un alcalde-gestor anomenat a dit pel governador general de Catalunya. Tanmateix, durant tot el 1935, els nens van romandre a l'habitatge habilitat al primer pis de l'Ajuntament, i les nenes als baixos de la casa de la mestressa, a la baixada de la Placeta.

Després del 18 de Juliol, incautades les cases i xalets dels senyors que estiuejaven a Altafulla, no va caler iniciar les obres de construcció.

1. Expedient de les obres de l'«Escuela Teresa Manero». Llibres d'actes de l'Ajuntament d'Altafulla. No hem pogut consultar els acords dels ajuntaments anteriors al desembre del 1936.

Donat que no hi ha una ordenació acurada del fons de l'Arxiu Municipal d'Altafulla, no podem anotar els lligalls que serveixen els documents consultats.

El comitè local del Consell de l'Escola Nova i Unificada (C.E.N.U.)² va destinar el xalet de Ca Puigmartí per a instal·lar-hi les escoles; per primera vegada, les aules resultaven d'una divisió per nivells o graus, i no per raó de sexe; s'endegava l'experiència de la llengua materna a l'escola, de la coeducació i de l'ensenyament basat en el treball, la llibertat, la justícia social i la solidaritat humana. Des del juny del 37, l'escola disposarà d'una impremta, oferta per la Inspecció; el moviment de l'escola cooperativa de Freinet arribava a Altafulla³.

A més a més, des de l'abril del 37, a un dels pisos de ca Mossèn Porta, s'obre una escola de pàrvuls; l'Ajuntament va encomanar —a part iguals entre els dos fusters de la Vila— les 18 tauletes blanques que formaven part del mobiliari del parvulari.

Pel maig del 1937 s'installa a l'antiga granja de Vora-Mar la residència d'estiu del Taller-Escola de Pintura i Escultura de la Generalitat a Tarragona. L'Ajuntament va oferir-los-la, ja que «està deshabitada de molt temps i no es tenen notícies de llurs propietaris». Aquest fou el criteri que va presidir totes les incautacions fetes pel Comitè de Milícies Antifeixistes i per l'Ajuntament d'Altafulla, amb majoria d'ERC i amb participació d'Acció Catalana i de la CNT; aquest sindicat regentava la Regidoria de Cultura.

Després de l'ocupació de la Vila, recuperades les antigues escoles pel propietari, de nou eren separats nens i nenes, i una altra volta retornaven a llocs inadequats. Des del 1939 eren habilitats com a aules dos estatges del local de La Violeta⁴, el qual fins el 1950 no seria escripturat, al Jutjat del Vendrell, a nom de la Cooperativa Agrícola. Pel gener del 1954, les nenes es van traslladar al primer pis de l'Ajuntament; l'habilitació del local la va pagar l'«Hermandad de Labradores y Ganaderos». Els nens van romandre als baixos del local de La Vio-

2. Vid. RAMON NAVARRO, *L'educació a Catalunya durant la Generalitat (1931-39)*, cap. «La revolució en l'educació», pàgs. 165-199; i l'annexe de la legislació del període 1936-38 a les pàgs. 263-273. Ed. 62, Barcelona, 1979.

Hom pot completar la documentació de política educativa durant l'autonomia de guerra al Principat, consultant «Perspectiva escolar» números 8 i 9, de juliol-setembre de 1976; de la pàg. 43 a la 62, hi ha transcrit el projecte de «Pla General d'Ensenyament». A les pàgs. 41 i 42 s'exposa la filosofia política i educativa que va inspirar l'obra del C.E.N.U., d'on hem pouat la ideologia escolar que exposem en aquest paràgraf.

3. Vid. «La pedagogia Freinet», tema del mes de juny del 1979 de la revista «Cuadernos de Pedagogía», núm. 54, Barcelona. En particular, des de la vessant d'anàlisi institucional que adopten les nostres notes, cal consultar l'article de FERRAN ZURRIAGA, *Itinerario de la Escuela Moderna*.

4. Pertanyia als antics federals que durant 1932-33 constituïren l'E.R.C. a Altafulla. Fins a la tardor del 1976, per acord de la Coordinadora d'Entitats a proposta del Club de Joves, el local no va recuperar el seu nom original.

leta fins la inauguració de les escoles. A l'estiu del curs 48-49, l'Ajuntament va emblanquinar les dues aules provisionals de la Cooperativa.

La vella idea de construir les escoles es va reprendre als dos anys i escaig de mandat del segon ajuntament de postguerra. Cal suposar que a l'escalf de l'ambient creat per la nova «Mancomunidad de municipios de la provincia de Tarragona», es devien plantejar les necessitats més urgents de cadascun dels pobles; i que, llavors, devia venir el record d'aquell solar, tocant al Clos, que l'any 1935 havia passat provisionalment a mans de l'Estat per tal de bastir-hi les escoles. Pel juny del 1951, l'alcalde i un regidor del terç sindical, i el nou aparellador municipal, van fer gestions prop de n'Erasme Imbert per tal de recuperar els terrenys. A finals de març del 1952, reïx la iniciativa; s'augmentà la superfície en cent vuitanta-tres metres quadrats, de manera que en definitiva hom disposarà de 2.033 m². L'Ajuntament pagarà 1.000 ptes. al propietari, i 36 ptes. per l'escriptura; tal i com constava a la donació del 1935, si al cap de sis anys no s'han construït les escoles, el solar tornarà al propietari-donant.

El nou problema a resoldre era aconseguir els diners per a finançar la construcció. L'Ajuntament sortit de les reestructuracions d'octubre del 1951 —dimissió de l'anterior batlle i arribada a l'alcaldia de n'Ignasi Marquès i Pijuan— i de febrer del 1952 —renovació de la meitat dels regidors— s'havia proposat, per a l'any 1953, d'augmentar les ordenances fiscals i establir-ne de noves per tal de gastar un 45 per 100 més que l'any anterior. Els fets anaren en la direcció contrària als desigs: per l'abril es redueixen a la meitat els arbitris sobre vivendes ocupades per temporada, un èxit de les pressions dels senyors estiuejants; pel juny, l'Ajuntament encara deu bona part del pressupost de l'any anterior, i no té cabals per a pagar el secretari.

Aquella situació angoixosa va ser subvinguda des del Govern Civil. Les perspectives van donar un tomb cap a l'esperança el primer trimestre del 1954; semblaven obertes dues portes per assolir l'ajut financer per a construir les escoles: la de l'Obra Social de la Falange i les Juntas Provinciales de Construcciones Escolares (J.P.C.E.), creades a finals del 1953 i reglamentades a l'agost de l'any següent. Aquelles Juntas eren el primer intent seriós del «Nuevo Régimen» de cobrir els dèficits d'escoles a Espanya. La política d'escolarització estatal del franquisme⁵ començava amb tretze anys de retard i sota

5. Vid. *Collectiu d'Educació: «La E.G.B. en España»* dins de *La enseñanza en España*, Alberto Corazón Ed., Madrid, 1975. Un equip d'intel·lectuals orgànics del moviment d'ensenyants català, excel·leixen en l'anàlisi de la institució educativa

el ministeri de Joaquín Ruíz Jiménez, un catedràtic enquadrat a la família política d'«Acción Católica», que ascendí junt amb el govern anomenat dels pactes amb EEUU i el Vaticà.

Les gestions prop del «partido único del régimen» es van fer a primers de febrer del 1954. Però de la Falange l'Ajuntament no en va rebre sinó sortides: pagaments de les qüotes anyals de 265 ptes., donació pel juny d'aqueix any de 600 ptes. per contribuir a l'edificació de la capella del «Campamento Almogávares», i, finalment, a punt d'inaugurar-se les escoles l'Ajuntament va pagar 200 ptes. pel joc de banderes —la de l'Estat espanyol, la dels falangistes i la dels requetés— i 50 ptes. per dues làmines de José Antonio. Tot això ultrapassava les 1.036 ptes. que va costar la recuperació i ampliació dels terrenys per a les escoles.

L'Ajuntament va enfocar, doncs, l'obtenció de l'ajut cap a la J.P.C.E. Pel novembre del 1954, acorda d'aportar els terrenys, materials per a la construcció i els jornals gratuïts dels altafullencs (prestacions personals). De cap manera, l'Ajuntament podia oferir aportacions monetàries; des d'abril ha hagut de cedir a la Diputació el 10 per 100 del total recaptat de la contribució rústica i urbana que li'n pertocava; el poble aportava el 50 per 100 dels ingressos de l'Ajuntament. Però sobretot, cal tenir en compte que a mitjan de la dècada dels 50 és un poble de 230 famílies, de les quals el 51,2 per 100 són de classe treballadora autònoma —un 32 per 100 pagesos—, el 8,3 per 100 de treballadors qualificats, i el 38 per 100 de treballadors sense qualificació; el personal intermig es reduïa a 2 tècnics, el metge, els mestres i el rector⁶. La fàbrica que més empleava era la de cintes on hi treballaven 25 dones, així, doncs, la població activa femenina era el 10 per 100 sobre el total. Una idea de la poca circulació de moneda al poble ens la pot donar el gran nombre d'autònoms que s'autofornien la major part de llur alimentació, el que a la construcció hi treballessin un 5,9 per 100, que la menestralia ocupés idèntica quantitat, i els serveis una xifra encara inferior, el 5,5 per 100. El quadre es completava en saber que el 1955 Altafulla es troba al punt més baix de població des de feia dos segles; retorna a la xifra del 1763, anterior a l'arribada de la Re-

des d'una perspectiva marxista-estructuralista, dins l'escola anomenada dels marxistes de càtedra francesos de Althusser i Nicos Poulantzas (†).

6. Cens de població de l'any 1955. El quadre de l'estructura social altafullenca l'hem confegit adoptant la metodologia emprada per l'equip d'Amando de Miguel a *Recursos humanos, clases y regiones en España*, Cuadernos para el diálogo, Madrid, 1978.

volució Comercial del Set-Cents a Altafulla⁷. Vivíem a la postguerra, precapitalista i rural.

La subvenció demanada aquell novembre del 54, no serà concedida fins l'agost del 56. Aquesta tardança cal imputar-la tant a l'habitual lentitud dels circuits centralistes, com a la lògica desorientació en els tràmits, ja que fins a finals d'octubre del 55 el projecte d'obres no va arribar a la J.P.C.E. Cal dir que a finals de juliol, l'arquitecte ja l'havia signat, i que a principis d'agost el batlle creia de bona fe que l'únic que faltava per a començar les obres era l'autorització de l'esmentada Junta.

L'obra de construcció de les escoles la va assumir el mateix Ajuntament, amb l'esperança —però sense la seguretat absoluta— de rebre diners de Madrid des de Tarragona. Així, doncs, les escoles van ser edificades directament per l'Ajuntament amb ajut oficial, enlloc del que de bell antuvi aquell ajuntament sense recursos considerava més lògic, el que fos l'Estat qui construís i l'Ajuntament qui ajudés. A més, ja no se'n parla, de les cases pels mestres que sol·licitaven el novembre anterior.

El 8 de juny del 1955, l'Ajuntament acorda de formar una «Junta Local Pro-Construcción de Escuelas» (J.L.C.E.), la qual es constituirà el 14 de juny. La composaren 14 membres: Presidí el batlle, la Vice-Presidència la va assumir Mossèn Miquel Amorós, a les vocalies van haver-hi representants de l'Ajuntament, la Cooperativa Agrícola, la C.N.S., el «Frente de Juventudes», la «Sección Femenina» i l'«Hermandad»; pels responsables tècnics: la mestressa⁸, donya Mariana, que ja ensenyava al poble durant la República i el C.E.N.U., i Don Miquel, mestre dels nens des del curs 53-54, que actuarà de Secretari; pels encarregats de l'obra, l'arquitecte, l'aparellador i el mestre d'obres, i finalment, el Doctor Rodríguez.

7. Vid. SALVADOR ROVIRA, *Comercio catalán setecentista: los comerciantes de Altafulla en la segunda mitad del S. XVIII*, tesi de llicenciatura en curs de publicació; i del mateix autor *Altafulla i la Guerra Gran, Altafulla i la Guerra del Francès, Altafulla i la Guerra dels Set Anys. Aproximació al coneixement d'en Joaquim Gatell i Folch (El Caid Ismail), Demografia de la vila d'Altafulla (segle XVIII)*, a més de J. MARGALEF, *L'economia del Tarragonès*, per tal de resseguir la demografia de la vila.

8. Per a uns criteris sumaris entorn de la qualificació i remuneració dels mestres cal consultar de J. M. MASJOAN: *Els mestres de Catalunya*, Ed. Nova Terra, Barna., 1974; epígraf «L'Escola Normal», pàg. 33, i «La legislació de remuneració dels mestres nacionals», pàg. 41; i per als mestres de la privada a la pàg. 45; el seu estudi des d'una sociologia empírica del mestre —a partir d'una enquesta amb una mostra prou nombrosa i unes hipòtesis de treball ideològiques en la línia de l'esmentat Col·lectiu d'Educació— abasta el període 1939-72.

Per a l'estudi de la remuneració dels mestres estatals i de la privada entre 1966 i 1975 vid R. MENDUÏNA, *Como paga España a sus maestros*, Ed. Avance, Barna., 1976.

En una mica més d'una mesada, la J.L.C.E. va organitzar tot el necessari per a la fonamentació de l'edifici. Constaria de dues aules per a encabir-hi cinquanta nens o nenes a cadascuna, de dos despatxos per als mestres respectius i de sanitaris.

El 30 de juny, hom confirma la possibilitat d'una subvenció de 50.000 ptes. de la J.P.C.E. i ha aconseguit gratuïtament materials per a la construcció (terra del Mèdol, de Lluís Anglès; calç de la Roca de Gaià; pedra de Ca Pau Segú —pagant el carro—). El 3 de juliol es col·loca la primera pedra; el 19, s'obre una pòlissa d'assegurança per a cobrir possibles morts o invalideses permanents a causa d'accidents durant els treballs. El 20 del mateix mes, el Vicari General dóna la dispensa eclesiàstica que aleshores calia tenir per treballar els diumenges. L'endemà l'Ajuntament acorda de comprar els estris de paleta.

Tot és a punt, però mancava el permís d'obres; de fet, tal i com ja havíem avançat, calia enviar el projecte. Suposem que durant tot el novembre els altafullencs es van afanyar per fer els fonaments; el que podem assegurar és que a començaments de desembre, la Plasticel ha donat els finestrals, que la vídua de Ricard Boronat ha cedit tot el material per fer les embastides, i que des de llavors cal introduir paletes i manobres a jornal per tal de construir les parets mestres i arrodonir l'edificació.

Al tombant dels anys 55-56, la J.L.C.E. s'enfronta amb la urgència de tenir diners per invertir-los en jornals. Les primeres mesures per a recaptar-los foren bestreure-se'n 3.000 pessetes, endegar una campanya de recollecta entre la colònia d'estiuejants i fer pagar els jornals a aquells convilatans que no havien treballat; a l'ensem es van invertir els beneficis de la Festa Major Gran i de l'obra de teatre representada pel grup d'aficionats locals.

Aquest mètode funcionarà durant el primer semestre del 1956. Des de llavors fins els primers mesos del 58 els ingressos havien de venir de les subvencions oficial; però l'Ajuntament no en va veure ni cinc fins l'abril del 57 —que va rebre el 28,7 per 100 del total subvencionat— i a l'abril del 58.

Per subvenir aquestes tardances l'Ajuntament va haver de recórrer a préstecs. El 12 de desembre del 1956 i el 13 de juliol del 57 a l'Ajuntament ingressen —respectivament— 25.000 ptes. i 20.000 ptes. de la «Caja de Ahorros de la Diputación Provincial»; la garantia del préstec és aquell 10 per 100 de l'import de la contribució cedit per l'Ajuntament a la Diputació. El 21 de març tres regidors de l'Ajuntament signen sengles préstecs personals del crèdit social de la «Caja

de Pensiones» de Torredembarra; tal i com és norma, d'abans i d'ara, els particulars són avalats pel patrimoni de l'Ajuntament, la qual cosa es fa constar en acta, de manera que mai han d'arriscar el seu patrimoni personal.

El patrimoni financer amb el qual l'Ajuntament pensava retornar aqueixos préstecs eren aquelles subvencions oficials. Ara bé, ja que el total del capital prestat —a reintegrar gradualment— fou superior a la quantitat ingressada en concepte de subvencions, i que va caler pagar interessos per l'ús d'aquells préstecs, i que, a més a més, les inversions foren més quantioses del que s'esperava, en definitiva l'Ajuntament va aportar el 37 per 100 del capital invertit en la construcció de les escoles. Si la J.P.C.E. hagués tingut concerts amb algun banc o caixa, de manera que l'Ajuntament hagués pogut demanar els préstecs directament als organismes oficials subvencionadors, s'hauria estalviat —o rebaixat— els interessos. Aquests van suposar igual quantitat que la suma de les aportacions dels donatius dels altafullencs i dels guanyos de les festes i de l'obra de teatre.

Així, doncs, el balanç comptable de la construcció de les escoles, va ser el següent:

<i>Fonts de financiació</i>		<i>Inversions</i>	
Subvencions Oficials	54,1 %	Material construcció	50,8 %
Ajuntament	36,9 %	Jornals	40,3 %
Donatius estiuejants	4,8 %	Interessos préstecs	3,1 %
Donatius altafullencs	1,9 %	Arquitecte	1,8 %
Redempció jornals	1 %	Transports	1,4 %
Teatre i Festa Major	1,3 %	Assegurança	1,2 %
		Varis	1,4 %

La inversió feta a les escoles s'acostava a la suma dels pressupostos de l'Ajuntament pels anys 1950 i 1951. S'inaugurarien l'Onze de Novembre del 1957, diada de Sant Martí; les van batejar amb el nom de la dona del donant dels terrenys: Teresa Manero. El parlament de n'Erasme Imbert va agradar més que els de les autoritats forasteres.

És molt difícil de calcular les prestacions gratuïtes de jornals. La generositat dels altafullencs que van donar la seva força de treball per a construir les escoles, tampoc ho demana. Es van sentir prou pa-

gats amb les 171 ptes de vi de la cooperativa per remullar mentre treballaven; una minsa partida dins del capítol de varis de les inversions.

Tant de bo que aquell poble que va ser la clau per a l'èxit de l'empresa de fer les escoles, sàpiga lluitar per a construir la seva Escola, la que darrerament anem fent: L'Escola Pública Catalana i Democràtica ⁹.

Francesc BLANC i CANYELLAS

9. Vid. Grups de Treball de l'XI Escola d'Estiu, *Per una Nova Escola Pública*, Publicacions de «Rosa Sensat», Barcelona, 1978².